

MONITORING SUĐENJA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

PRIRUČNIK ZA NOVINARE

**MONITORING SUĐENJA
U KRIVIČNIM POSTUPCIMA
PRIRUČNIK ZA NOVINARE**

MONITORING SUĐENJA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

PRIRUČNIK ZA NOVINARE

Izdavač

Helsinški odbor za ljudska prava
Nikole Tesle 2/10, 76300 Bijeljina
www.helcomm.ba

Za izdavača

Branko Todorović

Priredio

Milan Filipović

Saradnici

Viktor Gumi, Društvo za pravnu pomoć Tirana (TLAS)
Valza Sadriu, Balkanska grupa za istraživanje javnih politika (BPRG)
Gordana Lonić, Helsinški odbor za ljudska prava
Hajdi Sterjova-Simonovik, Helsinški komitet za ljudska prava u Republici Makedoniji

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta Osnaživanje izveštavanja o standardima vladavine prava u Srbiji, Makedoniji, Albaniji, Kosovu i Bosni i Hercegovini¹ koji je podržan od strane Inicijative za vladavinu prava Američke advokatske komore (ABA ROLI).

U ovoj publikaciji su isključivo izražene izjave i analize autora i ne odražavaju zvanični stav YUCOM-a, niti su odobreni od strane Doma delegata ili Upravnog odbora Američke advokatske komore i ne predstavljaju poziciju ili politiku Američke advokatske komore. Osim toga, ništa u ovoj publikaciji ne treba smatrati pružanjem pravnih saveta u pogledu pojedinačnih slučajeva.

1 Projekat se sprovodi u regionu Zapadnog Balkana u saradnji pet partnerskih organizacija: Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) – Srbija, Društvo za pravnu pomoć Tirana (TLAS) – Albanija, Helsinški komitet za ljudska prava RS – Bosna i Hercegovina, Balkanska grupa za istraživanje javnih politika (BPRG) – Kosovo i Helsinški komitet za ljudska prava u Republici Makedoniji – Makedonija.

SADRŽAJ

I. UVOD	5
II. SPECIFIČNI IZAZOVI	7
2.1. SRBIJA	7
2.2. MAKEDONIJA	8
2.3. ALBANIJA	9
2.4. KOSOVO	10
2.5. BOSNA I HERCEGOVINA	11
III. SMJERNICE ZA IZVJEŠTAVANJE	13
1. PRISTUP SUDU	13
2. PRAVNA ODGOVORNOST NOVINARA	15
2.1. UČESTALE POVREDE ZAKONA	17
2.1.1. PRAVNA ZAŠTITA MALOLJETNIKA	17
2.1.2. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI	18
3. PREGLED KRIVIČNOG POSTUPKA	21
3.1. PODNOŠENJE KRIVIČNE PRIJAVE	22
3.2. PREDISTRAŽNI POSTUPAK	22
3.3. ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA	24
3.4. ISTRAGA	25
3.5. PODIZANJE OPTUŽNICE	26
3.6. DOSTAVLJANJE OPTUŽNICE SUDU I DOSTAVLJANJE OPTUŽNICE OKRIVLJENOM	26
3.7. ISPITIVANJE OPTUŽNICE	27
3.8. GLAVNI PRETRES	28
3.9. SUĐENJE	28
3.2. POSTUPAK PO PRAVNIM LIJEKOVIMA	31
3.3. ODLUKE DRUGOSTEPENIH SUDOVA	32
IV. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA	35
4.1. ALLENET DE RIBEMONT PROTIV FRANCUSKE	35
4.2. PELTEREAU-VILLENEUVE PROTIV ŠVAJCARSKJE	37
4.3. BÉDAT PROTIV ŠVAJCARSKJE	37
4.4. TOURANCHEAU I JULY PROTIV FRANCUSKE	37
4.5. PINTO COELHO PROTIV PORTUGALIJE	37
4.6. VON HANNOVER PROTIV NEMAČKE	39
4.7. VON HANNOVER PROTIV NEMAČKE BR. 2	39

4.8.	AXEL SPRINGER AG PROTIV NEMAČKE	39
4.9.	DELFI AS PROTIV ESTONIJE	39
4.10.	MTE PROTIV MAĐARSKE	40
4.11.	UREĐIVAČKI ODBOR PRAVOJE DELO I ŠTEKEL PROTIV UKRAJINE	41
4.12.	STOL PROTIV ŠVAJCARSKE	41
4.13.	TIMES1 I 2 PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	41

I UVOD

Priručnik je nastao u okviru projekta „Osnaživanje izveštavanja o standardima vladavine prava u Srbiji, Makedoniji, Albaniji, Kosovu i Bosni i Hercegovini“ radi pružanja podrške novinarima u prevazilaženju izazova koje pretenjihovoj nezavisnosti, profesionalizmu i ostvarivanju kontrolne uloge koju bi mediji trebalo da imaju tokom sprovođenja reformi u oblasti vladavine prava. Uslov pozivanja institucija na odgovornost je da one konstantno budu pod budnim okom slobodnih i nezavisnih medija. Ovo je posebno važno u sistemu krivičnog pravosuđa koje ima ne samo represivnu, već i preventivnu ulogu, ulogu koja u velikoj meri zavisi od nivoa poverenja javnosti.

Javnost krivičnih suđenja ima višestruku korist, ne samo za ostvarivanje prava okrivljenih na pravično suđenje, već i za zaštitu, nezavisnost i odgovornost pravosuđa. Sa dobrim razumevanjem krivičnih postupaka i velikom posvećenošću profesionalnom i etičkom izveštavanju, novinari su u položaju da javnosti pruže dragocen uvid u rad pravosuđa. Objektivno i dobro izbalansirano izveštavanje približava pravosuđe građanima, demistifikuje celokupan postupak i doprinosi pojašnjenju da oslobađajuće presude ili blage kaznenisu uvek proizvod korupcije u pravosuđu.

Ponovna izgradnja poverenja javnosti u pravosuđe predstavlja preduslov za uspešnu i održivu reformu vladavine prava i očekivano priključivanje našeg regiona Evropskoj uniji. Značajna prepreka ostvarivanju ovog cilja je porast autoritarnosti i opadanje medijskih sloboda u regionu. Suočeni sa ekonomskim pritiscima, zastrašivanjem i fizičkim napadima, mnogi novinari pribegavaju autocenzuri, dok drugi, kako bi povećali tiraž svojih medija, usvajaju tabloidni pristup izveštavanju, što dovodi do opšteg pada kvaliteta medija i objektivnosti.

II SPECIFIČNI IZAZOVI

2.1. SRBIJA

U Srbiji je povreda pretpostavke nevinosti najčešćapovredaprava koja se čini neadekvatnim izveštavanjem u medijima. Ova rasprostranjena pojava ozbiljno narušava poverenje javnosti u pravosuđe, ostavljajući građane u uverenju da su oslobađajuće presudeiliblage kazne proizvod korupcije. Dodatni problem leži u činjenici da sučesto upravo predstavnici izvršne vlasti ti kojikršezakon, pre ili nakonhapšenja osumnjičenih lica u medijski praćenim slučajevima koji su u vezi sa korupcijom i/ili organizovanim kriminalom. Ovakvi slučajevi se često završavaju oslobađajućim presudama što ostavlja prostor za spekulacije da tužilaštvo-preuranjenopokreće postupke, bez dovoljno prikupljenih dokaza i pod političkim pritiskom izvršne vlasti.

Pritvor protiv optuženog se često određuje zbog „uznemirenja javnosti”koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka. Paradoksalno, ali „uznemiravanje javnosti” je često izazvano upravo izveštavanjem tabloidnih medija kojim se povređuje pretpostavka nevinosti. Pravosuđeje to koje na kraju snosi odgovornost za naknadu štete zbog nezakonito određenog pritvora, dok oni koji povređuju pretpostavku nevinosti ne osećaju nikakve stvarne posledice. Zvanični izveštaji Vlade govore o uspešnom sprovođenju mera u Akcionom planu za Poglavlje 23 u cilju suzbijanja ove veoma rasprostranjene pojave.²Međutim, nije teško doći do informacija daovim povodom nadležno Ministarstvo kulture i informisanjanije pokrenulo nijedan prekršajni postupak protiv medija koji neadekvatno izveštavaju poslednje tri godine.³Kao posledica činjenice danadležni organi retko pokreću postupak predviđen zakonom, uprkos rasprostranjenosti ove pojave, javljaju se i inicijative za propisivanje povrede pretpostavke nevinosti kao krivičnog dela koje bi bilo kažnjivo zatvorom.

Međutim, često to nije samo sredstvo za vršenje političkog pritiska, većpre svega sredstvo za povećanje tiražamedija.Čestose povređujupravamaloletnika isocijalno ugroženih osoba koje su osumnjičene kao učinioci krivičnih dela.Ova lica nemaju dovoljno sredstava za vođenje parničnogpostupka zbog povrede časti i ugleda predVišim sudom u Beogradu,koji je isključivo nadležan za medijske sporove. Vredno je napomenuti da noviZakon o besplatnoj pravnoj pomoći,koji

2 Ministarstvo kulture i informisanja, Odgovor na Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, dostupan u YUCOM arhivi.

3 Savet za sprovođenja Akcionog plana za Poglavlje 23, Izveštaj broj 2/2018 o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23, Beograd, jul 2018. godine, aktivnost 1.1.6.7., str. 54.

stupa na snagu krajem 2019. godine, izričito zabranjuje pružaoциma besplatne pravne pomoći pružanje iste u slučajevima parničnih tužbi za naknadu štete zbog povrede časti i ugleda, čime se ograničava pristup pravdi za žrtve povrede pretpostavke nevinosti koji nisu u mogućnosti da priušte usluge pravnog zastupanja.

2.2. MAKEDONIJA

Senzacionalizam je u protekloj deceniji bio glavno obeležje novinarstva i medija u Makedoniji. Ovakav pristup saopštavanju vesti dovodi do ozbiljnog kršenja prava optuženih i/ili žrtava, ali predstavlja i ozbiljnu povredu novinarskih standarda i načela vladavine prava.

Najčešće se krše pravo na privatnost optuženih/žrtava i pretpostavka nevinosti optuženih i osumnjičenih u postupku.

Senzacionalizam je propagandno sredstvo koje je koristila prethodna vlast kako bi pokazala da navodno vodi ozbiljnu borbu protiv korupcije i kriminala. Nakon pokretanja i okončanja postupaka protiv određenih članova prethodne vladajuće stranke postalo je očigledno da su ove akcije, koje su bile praćene medijskim senzacionalizmom, predstavljale politički progon protivnika ili prikrivanje sopstvenih krivičnih dela.

Tokom ovog perioda, nezavisnost i objektivnost medija u Makedoniji su bili ozbiljno ugroženi. Deo pokrenutih krivičnih postupaka protiv pripadnika prethodne vlade, kao i takozvane „bombe“ navode na zaključak da su širenje propagande i senzacionalizma od strane određenih medija bili dobro plaćeni sredstvima vlade i političkih stranaka. O nepovoljnom položaju medija izveštavano je u skoro svakom godišnjem izveštaju Evropske komisije, kao i u izveštajima nezavisnih međunarodnih organizacija koje prate nivo transparentnosti, nezavisnosti i objektivnosti medija.

Takođe, za vreme prethodne vlade imali smo mnoge primere progona malog broja nezavisnih medija i novinara od strane vladajuće većine, svojevrsnog disciplinovanja novinara i medija tužbama za uvredu i klevetu. Ove tužbe su, bez sumnje, usvajane od strane suda koji je nametao ogromne iznose naknade štete za navodno kršenje ugleda i časti političara-tužioca.

Bilo je čak i slučajeva krivičnog gonjenja novinara koji nisu delili stavove prošle vlade i koji su pokušavali da putem istraživačkog novinarstva otkriju skrivene ilegalne aktivnosti stranke koja je u to vreme bila na vlasti. Primer ovoga je osuda novinara Tome Kezharovskog na zatvorsku kaznu zbog navodnog otkrivanja identiteta zaštićenog svedoka u krivičnom postupku. Prema rečima Kezharovskog, pravi razlog osude protiv njega je bilo istraživanje koje je on sproveo.

Neuspešna istraga smrti novinara i urednika nedeljnika „Focus“ predstavlja crnu tačku i legitimno baca sumnju na učešće političara koji su bili na vlasti u vreme smrti ovog istaknutog novinara.

Ovakav odnos medija i novinara ozbiljno je uticao na razumevanje sudskih postupaka i stvaranje javnog mnjenja i stvorio je posledice koje se i dalje osećaju i nekoliko godina nakon pada režima. Iako je u situaciji sa medijima postignut izvestan napredak u protekle dve godine, nakon što je prethodni režim srušen, nezavisnost medija je i dalje krhka, a objektivnost izveštavanja je narušena senzacionalizmom i neadekvatnim izveštavanjem.

Sa druge strane, prema izjavama novinara, zatvaranje institucija i sudskih vlasti i nedostatak adekvatnih informacija u medijima, ostavlja prostor za razvoj spekulativnih priča koje još uvek ne podržavaju pravilno i efikasno izveštavanje u skladu sa standardima vladavine prava

2.3. ALBANIJA

Sloboda štampe i pretpostavka nevinosti su obe od presudne važnosti za demokratiju, u tome što prva drži javnost informisanom, a druga štiti prava optuženog. U Albaniji su mediji i komunikacije u svim oblastima prošli značajnu evoluciju, a odnos između javnosti i informacija se promenio. Sa razvojem društvenih mreža i medija na Internetu, sada se generiše kontinuirani tok informacija u pogledu kojeg javnosti i medijima moraju biti pružene smernice. Ljudi ne traže informacije, već čekaju da im se informacije daju. Tako je evoluirao pojam „javnost“. Obezbeđivanje javnog pristupa sudnicama se više ne smatra dovoljnim za „javnost“ donošenja odluka. Stanje javnosti podrazumeva pristupačnost, što zauzvrat zahteva emitovanje jednostavnih, razumljivih i tačnijih informacija najširem mogućem broju osoba.

Sudije i tužioci moraju garantovati vođenje postupka u skladu sa principom vladavine prava, pretpostavkom nevinosti, pravičnim presuđivanjem i pravilom da pravdu donosi samo sud.

Kako onda pravda funkcioniše pod takvim visokim pritiskom interesa javnosti i medija? U Albaniji tužilac vodi predistražni postupak, te je odgovoran za objavljivanje informacija dobijenih tokom istrage koja prethodi suđenju, pa je dužnost tužilaštva da slučaj objavi javnosti i da garantuje principe fer krivičnog gonjenja i pretpostavke nevinosti. Informacije koje se nude za objavljivanje obično su informacije opšte vrste, bez ikakvih dokaza, i njima se štite sve strane u postupku, uključujući svedoke, a da ne pominjemo žrtve i osumnjičene u predmetima visokog javnog interesa, što se meri od slučaja do slučaja kroz primenu principa proporcionalnosti.

Mediji kroz monitoring, informisanje i široko pokrivanje, pružaju javnosti sliku o stvarnosti u kojoj oni žive i izvan nje, čine pravdu svojim saveznikom kroz objavljivanje informacija o kršenju i zloupotrebama zvaničnika i različitih institucija. To je najbolji deo, ali s druge strane, prevazilaženje granica informacija ili neprecizne informacijeponekad vode do katastrofalnih posledica u životu pojedinca ili u društvu.

Naučene lekcije i predstojeći izazovi u Albaniji:

- ▶ Albanski pravosudni organi bi trebalo da objasne principe, izbore i strategije svog funkcionisanja u duhu „otvorene države“;
- ▶ Potrebno je podizati svest o uticaju i značaju komunikacije, posebno u slučajevima visokog nivoa;
- ▶ Dijalog između medija i pravnog sistema mora biti kontinuiran, naročito, u vremenu bez „krize“, jer je tada lakše rešiti „krizu“ kada ona zaista dođe;
- ▶ Pravni sistem mora da postigne dogovor o strategiji komunikacije u krivičnom postupku, tj. kada, u kojoj meri, od koga i kome treba pružiti informacije; Potrebno je potom držati se ove strategije i širiti poruku o njenoj osnovi i prirodi;
- ▶ Albanski pravni sistem mora da garantuje princip vladavine prava, pravično gonjenje i pretpostavku nevinosti.

2.4. KOSOVO

Na Kosovu, najveći povod zabrinutosti u pogledu izveštavanja medija o pitanjima vladavine prava je nedovoljno znanje novinara o krivičnom pravu i nedostatak odgovarajućih informacija o posledicama koje proizlaze iz netačnog i pogrešnog izveštavanja.

Na osnovu analize odluka Saveta za štampu Kosova i Nezavisne komisije za medije, povrede u medijskom izveštavanju o krivičnim predmetima nastaju zbog nedostatka jasnog razumevanja faza krivičnog postupka i principa krivičnog zakona.

Problemi uključuju otkrivanje imena i ličnih podataka pojedinaca u ranim fazama istrage, kao i iznošenje ličnih zaključaka o određenim osobama koje su se na nezakonit ili sličan način obogatile ali bez pružanja dokaza kojim bi bile potkrepljene te tvrdnje. Ovo je rezultat niske svesti novinara o osnovnim krivičnim principima kao što je činjenica da se u Republici Kosovo formalno smatra da je pojedinac pod istragom samo kada tužilaštvo odluči da pokrene postupak protiv tog pojedinca i samo onda kada je krivična istraga još uvek u toku i nije završena konačnom odlukom.⁴

4 Videti: http://presscouncil-ks.org/wp-content/uploads/2018/10/vendim_KMSHK_683-2018.pdf

Povrede u slučajevima pretpostavke nevinosti, pogrešnog imenovanja osumnjičenih i optuženih i, uz to, iznošenje zaključka da je određeno lice izvršilac krivičnog dela predstavljaju teške povrede medija u izveštavanju.⁵

Problemi su takođe identifikovani sa tretmanom maloletnika optuženih za krivična dela, u kojim slučajevima su objavljene informacije mogle otkriti identitet maloletnika optuženih za krivično delo, što predstavlja direktni prekršaj Kodeksa za štampu Kosova.⁶

Još jedno kontroveržno pitanje na Kosovu je mešanje u privatnost ljudi o kojima mediji izveštavaju. Poslednji i najrelevantniji slučaj ovog tipa je kršenje privatnosti protiv lica uključenih u optužnicu za prevaru sa spiskom veterana OVK, za koje se navodi da su osobe navodno nezakonito stekle status veterana. U tom slučaju otkriveno je više od 19.000 ličnih podataka pojedinaca, uključujući i lični broj.⁷

Takva kršenja medija podrazumevaju nedostatak znanja novinara o posledicama koje mogu nastati zbog ovog posebnog načina izveštavanja. Zatim, kršenja poput otkrivanja tajnosti postupka, identiteta zaštićenih ili anonimnih svedoka i slično i dalje prolaze bez kazni.

Takođe se dešava da su iskazi zaštićenog svedoka dati iza zatvorenih vrata otkriveni medijima. Pokrenuta je i istraga protiv advokata koji je osumnjičen da je ime zaštićenog svedoka objavio medijima. U ovom slučaju, dok su mediji izveštavali o istrazi protiv advokata, oni su ponovo objavljivali ime zaštićenog svedoka zbog otkrivanja čijeg identiteta je sam advokat bio pod istragom.

Pored rizika bavljenja krivičnim posledicama, nekoliko novinara nije upoznato sa Savetom za štampu Kosova koji uređuje štampane medije i Nezavisna komisija za medije koja reguliše pružaoce audio-vizuelnih i radio-usluga.

2.5 BOSNA I HERCEGOVINA

Glavni problem koji se pojavljuje u izveštavanju o sudskim procesima i postupcima koji su u fazi krivičnog gonjenja ili istrage su predrasude i subjektivnost novinara, ali i subjektivnost medija uopšte tokom izveštavanja o toj temi. Takođe, značajna prepreka u verodostojnom izveštavanju je nepoznavanje pravnih termina, zbog toga reporteri nisu u stanju da materijal prilagode čitaocima i opštoj

5 Vidi: http://presscouncil-ks.org/wp-content/uploads/2018/07/vendim_KMSHK_647-2018.pdf

6 Vidi: http://presscouncil-ks.org/wp-content/uploads/2017/12/vendim_KMSHK_575-2017.pdf

7 Vidi: <https://kallxo.com/prokuroria-nis-hetimet-per-publikimin-e-listave-te-veteraneve/>

javnosti. Ključna stvar u izveštavanju je odgovarajuća kvalifikacija postupka i znanja o pravnim stvarima.

Nedostatak znanja u medijima koji je vidljiv kroz izveštavanje prethodi kršenjem profesionalnih standarda i etičkog kodeksa profesije i dovodi do kršenja pretpostavke nevinosti i otkrivanja identiteta maloletnika. Između ostalog, novinari nisu upoznati ni sa svojim pravima i obavezama.

Osnovna obaveza novinara je da teže da pravovremeno i blagovremeno izveštavaju i da to postižu služeći se profesionalnim i etičkim standardima.

Izveštavanje sa suđenja: „Mediji su preuzeli skandal i nacionalnu retoriku u meri u kojoj je pravo javnosti na istinito obaveštavanje na osnovu tačnih i potpunih informacija ugroženo.“

Sudski novinari bi trebalo da se vode najvišim profesionalnim etičkim standardima i trebalo bi da poznaju pravila i zakone koje primenjuje sud. Svi sudski predmeti se uglavnom nalaze unutar zatvorenih sistema i nije lako dobiti informacije unutar određenog vremenskog okvira; pravna terminologija i procedure su komplikovane i zahtevaju pojašnjenje. Rad sudskih novinara koji izveštavaju o ratnim zločinima u BiH još je teži zbog uznemirujućih svedočenja događaja kojima su sami bili svedoci tokom rata.

Mirela Huković-Hodžić: „Mi smo samo novinari, a ne pravni eksperti“. Jezik sudskih novinara bi trebalo da bude razumljiv javnosti, da razjasni zašto je sudska odluka ili postupak upravo ono što jeste. „Bez emocija i predrasuda“

Imamo situaciju da se često zaboravlja da bi novinari trebalo da osumnjičenog i optuženog tretiraju kao nevinu osobu u izveštavanju, sve dok ih sud ne proglasi krivim. Da bi novinari izbegli ovu elementarnu grešku, važno je koristiti jasnu i tačnu terminologiju koja definiše status osobe u krivičnom postupku. Pretpostavka nevinosti je sastavni deo prava na pravično suđenje. Shodno tome, mišljenja i informacije koje se odnose na krivični postupak treba preneti samo ako to ne stvara predrasude o pretpostavci nevinosti osumnjičenog ili optuženog.

Dodatni problem u procesu izveštavanja je politički uticaj na medije i novinare, koji proizvodi pristrasno i senzacionalističko izveštavanje. Na objektivnost izveštavanja utiče faktor vlasništva medijskih kuća, novina, kao i to ko ih finansira.

U Bosni i Hercegovini postoje četiri pravna sistema i paralelno funkcionišu. Posledica ovoga je dovođenje građana u situaciju pravne nesigurnosti. Problem postaje još veći ako se uzme u obzir položaj lica osuđenih u predmetima ratnih zločina. Za iste ili slična krivična dela, razlika u kaznama može biti do 20 godina, u zavisnosti od toga koji sud je sproveo postupak.

III SMJERNICE ZA IZVJEŠTAVANJE

1. PRISTUP SUDU

Glavni pretres i objavljivanje presude u krivičnim postupcima koji se vode pred Sudom BiH po pravilu su javni. Glavni pretres u parničnim postupcima koji se vode pred Sudom BiH također je, po pravilu, javan. Ovo znači da tim procesnim radnjama može prisustvovati svaka punoljetna osoba, bez potrebe da dokazuje svoj neposredni lični interes.

Samo izuzetno, u cilju zaštite zakonom tačno preciziranih interesa, Sud može donijeti odluku o isključenju javnosti.

U krivičnim postupcima izreka presude se uvijek čita u javnom zasjedanju, čak i ako je javnost bila isključena na glavnom pretresu. U tom slučaju sudeće vijeće će odlučiti hoće li i koliko isključiti javnost prilikom objavljivanja razloga presude. Upravni postupak nije javni i njemu mogu da prisustvuju isključivo lica koja su pozvana da prisustvuju. Sud ulaže značajne napore kako bi osigurao uslove da što veći broj zainteresiranih građana i medija može da prati pretrese i sjednice Suda sa kojih nije isključena javnost. Raspored suđenja se planira na način da se suđenja za koja postoji povećan interes javnosti odvijaju u većim sudnicama koje mogu primiti veći broj publike.

Kapacitet prostora za publiku u sudnicama:

- ▶ sudnica 1: 6 posjetitelja
- ▶ sudnica 2: 6 posjetitelja
- ▶ sudnica 3: 12 posjetitelja
- ▶ sudnica 4: 40 posjetitelja
- ▶ sudnica 5: 11 posjetitelja
- ▶ sudnica 6: 80 posjetitelja
- ▶ sudnica 7: 17 posjetitelja
- ▶ sudnica 8: 20 posjetitelja

Mjesta se dodjeljuju prema redu prvenstva i dolaska na Sud. Možete se zadržati koliko god želite, ali morate ući prije početka ročišta ili tokom pauze i nije dozvoljeno tokom suđenja napustiti sudnicu dok je pretres/ročište u toku.

Dovoljno je doći na ulaz Suda, nije potrebno unaprijed popunjavati neki obrazac. Međutim, za grupne, organizirane posjete, zbog ograničenosti sudnica, u vašem je interesu da blagovremeno najavite svoj dolazak. Sve osobe koje ulaze u zgradu Suda moraju proći provjeru koju provodi Sudska policija. Prilikom ulaska u zgradu

svi posjetioci moraju na portirnici predati važeći identifikacijski dokument (pasoš, lična karta ili vozačka dozvola), a za uzvrat im se izdaje privremena propusnica. Privremena propusnica se tokom boravka u Kompleksu mora nositi istaknuta na vidnom mjestu.

Novinari s važećom akreditacijom posjetitelja Suda imaju slobodan pristup prostoru za publiku u sudnicama i pres centru. S izuzetkom tih prostorija, pristup svim drugim uredima je novinarima strogo zabranjen, izuzev ako imaju dopuštene relevantnog službenika kod kojeg idu i nalaze se u pratnji osobe uposlene u Odjeljenju za informiranje javnosti. Novinari s akreditacijskom karticom na vidljivom mjestu mogu ići direktno u prostor za publiku u sudnicama, a na putu kroz zgradu im može pomoći dežurno osoblje osiguranja.

U zgradu Suda BiH strogo je zabranjeno unošenje vatrenog i hladnog oružja, municije, eksploziva i lako zapaljivih materija, radio i tv prijemnika, mobilnih telefona, radio stanica, prijenosnih računala, osobnih digitalnih organizatora, foto aparata i sve druge opreme za obradu audio i video zapisa ili informacija ili za njihovo snimanje ili emitovanje. Audio snimanje, video snimanje ili fotografiranje u zgradi Suda je strogo zabranjeno. Osoblje osiguranja je ovlašteno oduzeti, odnosno, izbrisati snimke koje nisu odobrene.

Video snimanje ili fotografiranje u sudnicama, izuzev u posebnim prilikama kao što su konferencije za štampu, mora odobriti Odjeljenje za informiranje javnosti, po prethodno pribavljenoj dozvoli predsjednice Suda. Zabranjeno je video i audio snimanje ili fotografiranje iz prostora za publiku. Strogo je zabranjeno unositi mobilne telefone u prostor za publiku.

Zahtjeve predstavnika medija za izdavanje audio-video zapisa Sud razmatra sa posebnom hitnošću. Svi zahtjevi medija za izdavanje AV materijala sa tekućih suđenja, po pravilu, će biti obrađeni u toku istog dana, pod uslovom da je zahtjev podnijen najkasnije do 09.00 sati na dan održavanja ročišta. U mjeri u kojoj je to moguće, u toku istog radnog dana, Sud će obraditi i zahtjeve zaprimljene nakon 09.00 sati.

Mediji audio-video zapise, po pravilu, preuzimaju lično, na recepciji Suda. Predstavicima medija-podnositeljima zahtjeva bit će omogućeno preuzimanje audio i/ili audio-video zapisa bez naplate troškova umnožavanja, pod uslovom da prilikom preuzimanja dostave prazan DVD-R, odnosno CD. Podnositelj zahtjeva koji ne preuzme snimljeni DVD-R/CD neće moći podnijeti novi zahtjev prije nego što dostavi prazan DVD-R/CD, odnosno ne plati troškove umožavanja nastale u vezi sa ranijim zahtjevom.

Načinom praćenja i izvještavanja sa sudskih postupaka, kroz poštovanje prava okrivljenih, ali i svih drugih učesnika u postupku, novinari doprinose izgradnji pravne države.

Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 28/00; 45/06 i 102/09) utvrdio je pravo svih fizičkih i pravnih lica na pri-

stup informacijama koje su pod kontrolom javnih organa, uključujući i Sud BiH. Ovo pravo nije apsolutno i može biti ograničeno u skladu sa javnim interesom, a ukoliko su ispunjeni Zakonom predviđeni uslovi.

Pravo pristupa informacijama je ograničeno i u odnosu na lične informacije kojima pravo pristupa ima samo fizičko lice na koje se iste odnose, njegov zakonski zastupnik ili lice koje je ovlastio u pisanoj formi.

Sud ne naplaćuje naknade ili takse za podnošenje zahtjeva, niti za izradu i dostavljanje pisanih obavijesti. Međutim, u skladu sa Odlukom Vijeća ministara Sud naplaćuje troškove umnožavanja informacije. Informacije koje podliježu plaćanju naknade dostavljaju se tek nakon prijema potvrde o uplati naknade za umnožavanje.

Naknada za umnožavanje informacije iznosi:

- ▶ 0,50 KM po jednoj stranici standardne veličine (prvih 20 stranica se ne naplaćuje);
- ▶ 10,00 KM po nosaču elektronskog zapisa (CD, DVD) – za elektronsku dokumentaciju.

Ustavom Bosne i Hercegovine svim osobama je garantirano pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom (član II 3. e. Ustava). „Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivnja po zakonu ne dokaže.“

Pretpostavka nevinosti je jedan od osnovnih principa krivičnog postupka (član 3. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine). Pravo na pravično suđenje, uključujući i pretpostavku nevinosti je dodatno garantovano svakom građaninu Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja se zajedno sa njenim protokolima direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini i ima prioritet nad svim ostalim zakonima (član II 2. Ustava Bosne i Hercegovine). Ovo znači da jedino i isključivo Sud u krivičnom postupku može da utvrdi da li je neka osoba izvršila krivično djelo. Sve do pravosnažnosti presude kojom je neka osoba oglašava krivom zato što je izvršila određeno krivično djelo, u medijskom praćenju krivičnog postupka bi se trebali koristiti izrazi koji ne prejudiciraju krivnju okrivljenog. Ovo znači da bi se trebali koristiti izrazi kao što su „postoji osnovana sumnja da je“, „zbog toga što je navodno...“ i slično.

2. PRAVNA ODGOVORNOST NOVINARA

Stanje u medijima danas ne razlikuje se mnogo od onog kakvo je bilo u poslije ratnim godinama. Odgovornosti za plasirane sadržaje je zakonska regulativa provedena na visokom nivou, ali se ne poštuje u praksi. Veliki broj afera u koje su upleteni mediji, konstatuje kako novinari i mediji u BiH ne drže previše do odgovornosti za napisano i izrečeno. Regulatorna agencije za komunikacije (RAK) pri-

mjenjuje kodeks kojima nadzire sadržaj onoga što plasiraju elektronski mediji, što znači da nije moguće koristiti neetičke elemente pri izvještavanju. Ukoliko dođe do plasmana takvog sadržaja u medijima i ako bude prijavljen od strane građana ili institucija, RAK će reagovati i na odgovarajući način sankcionisati taj medij. Sistem samoregulacije se primjenjuje u oblasti štampanih medija, što znači da nije moguće da Vijeće za štampu, koje je noseći organ te samoregulacije, kažnjava medije ili ističe sankcije, ali radi na osnovu preporuka.

Najveći problem jeste odgovornost za dovođenje građana u zabludu, jer se ne može kontrolisati nigdje u svijetu. Dodatan problem je i to što ne postoji ni pravno ni praktično rješenje za ovaj problem. Bosna i Hercegovina ima jako dobre zakone sa područja medija, ali oni ostaju samo „mrtvo slovo na papiru „.

Kleveta

Svako poslovno sposobno lice koje prouzrokuje štetu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošenjem izražavanja nečeg neistinitog, identifikujući to lice trećem licu, odgovorno je za klevetu, ako je to lice prouzrokovalo štetu u svojstvu autora, urednika ili izdavača izražavanja, ili u svojstvu lica koje je na neki drugi način efikasno kontrolisalo sadržaj tog izražavanja, kao i pravno lice koje je objavilo izražavanje.

Lice odgovorno za izazvanu štetu ako je namjerno ili usljed nepažnje iznijelo ili pronijelo izražavanje. Kada se izražavanje odnosi na pitanja od političkog ili javnog interesa, lice odgovorno za izazvanu štetu iznošenjem ili pronošenjem izražavanja ako je to lice znalo da je izražavanje neistinito ili je nepažnjom zanemarilo neistinitost izražavanja. Isti standard odgovornosti primjenjuje se ako je oštećeni bio ili je javni službenik ili je kandidat za funkciju u javnom organu i ako vrši, prema opštem shvatanju javnosti, značajan uticaj na pitanja od političkog ili javnog interesa. Kada se izražavanje odnosi na preminulu osobu, nasljednik prvog reda te osobe može podnijeti tužbu u smislu ovog zakona ako izražavanje prouzrokuje štetu i njegovom ličnom ugledu. Izuzetci od odgovornosti. (Zakon o zaštiti od klevete FBiH i RS)

U sljedećim slučajevima neće se odgovarati za klevetu:

- a) ako se radi o izražavanju mišljenja ili kada je izražavanje u suštini istinito;
- b) ako je lice koje je navodno prouzrokovalo štetu bilo po zakonu obavezno iznositi ili pronositi izražavanje, ili iznositi ili pronositi izražavanje u toku zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka;
- c) ako je iznošenje ili pronošenje izražavanja bilo razumno.

Naknada štete vrši se isključivo sa namjerom nadoknade štete nanesene ugledu oštećenog, a ta nadoknada mora biti proporcionalna proizrokovanoj šteti. Pri utvrđivanju naknade štete, sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, naročito uključujući sve poduzete mjere da bi se ublažila prouzrokovana šteta, ako što su:

1. objavljivanje ispravke,
2. opozivanje izjave ili izvinjenje,
3. činjenicu da li je štetnik stekao novčanu korist učinjenim iznošenjem ili pronošenjem izražavanja, ili činjenicu da bi iznos dodijeljene štete mogao imati za posljedicu velike materijalne poteškoće ili bankrot štetnika.

Sud ne može donijeti mjere o zabrani ili ograničavanju iznošenja ili pronošenja izražavanja prije prvog objavljivanja tog izražavanja. Privremene sudske mjere o zabrani pronošenja izražavanja ili zabrani daljnjeg pronošenja mogu biti određene samo kada oštećeni može učiniti sasvim vjerovatnim da je izražavanje izazvalo štetu oštećenom i da će oštećeni trpjeti nepopravljivu štetu kao rezultat pronošenja ili daljnjeg pronošenja izražavanja. Stalna sudska mjera o zabrani pronošenja izražavanja ili zabrani daljnjeg pronošenja može se primjenjivati samo na posebno izražavanje/ izražavanja, odnosno izražavanja za koja je utvrđeno da su nezakonita, kao i na posebno lice/lica za koje je utvrđeno da je odgovorno za iznošenje ili pronošenje izražavanja. (Zakon o zaštiti od klevete FBiH i RS)

2.1 UČESTALE POVREDE ZAKONA

2.1.1. PRAVNA ZAŠTITA MALOLJETNIKA

Zakonom o javnom informisanju i medijima propisano je da maloljetnik ne može biti učinjen prepoznatljivim u informacijama koje mogu ugroziti njegovo pravo ili interes.⁸ Ova zabrana se primijenjuje naročito u slučajevima gdje su maloljetnici počinio, žrtve, svjedoci zločina ili su pokušali samoubistvo. U medijskoj praksi, lica maloljetnika su zamućena i njihova imena se prikazuju samo u inicijalima. Ova praksa nije uvijek dovoljnada identitet maloljetnika ostane nepoznat, budući da druge objavljene informacije takođe mogu dovesti do otkrivanja njegovog identiteta.

Novinari bi trebalo da posvete posebnu pažnju u manjim zajednicama gdje suuzrast i inicijali maloljetnika dovoljni za otkrivanje identiteta. Neke od uobičajenih problema su objavljivanje slike prebivališta maloljetnika, otkrivanje identiteta članova porodice, prijatelja, škole, razreda, zamućenje lica bez moduliranja glasa u video snimcima, objavljivanje krštenice itd. U jednom primjeru, identitetmaloljetne žrtve seksualnog napada navodno je sakriven otkrivanjem samo njenog imena i prvim slovom prezimena. Kasnije, u istom članku, mediji su otkrili cijelo ime majke žrtve.

Zaštita maloljetnika se takođe proteže na zaštitu njihove privatnosti i porodičnog života, a mediji bi trebalo da vode računa o tome da njihovo pravo na privatnost ne prestaje da postoji samo zato što su njihovi roditelji poznati javnosti. Pravilnik

o zaštiti prava maloljetnika u oblasti pružanja medijskih usluga⁹ direktno zabranjuje emitovanje medijskih programa koji se odnose na materinstvo, očinstvo, starateljstvo, hraniteljstvo ili usvajanje konkretnog maloljetnika. Ova odredba je propisana kao direktna posledica čestih kršenja prava u popularnim rialiti emisijama koje se bave ovim temama. Primjeri ovih i sl. TV emisija koje krše prava maloletnika mogu se naći u Izvještaju o zaštiti prava maloljetnika koji je objavilo Regulatorno telo za elektronske medije (REM)¹⁰.

REM, koji je nadležan za sprovođenje ovih zabrana, bio je predmet oštre kritike, naročito zbog neaktivnosti u vezi sa učestalim kršenjima u rialiti emisijama. U svom Izvještaju o zaštiti prava maloletnika, regulatorno tijelotvrdi da su se sve dosadašnje preduzete mjere pokazale neefikasnim i da postoji evidentan porast u brojuprekršaja, a zbog nemogućnosti REM-a da izriče novčanekazne. Vrijedi napomenuti da REM ipak može pokrenuti prekršajne postupke protiv medija koji krše prava maloljetnika, a koji mogu rezultirati novčanim kaznama.

2.1.2. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI

Pravo na pretpostavku nevinosti je garantovano našim Ustavom¹¹ i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima¹² Zakonikom o krivičnom postupku¹³. Zakonom o javnom informisanju i medijima predviđeno je da se niko ne sme označiti kao izvršilac krivičnog dela, proglašen krivim ili odgovornim u medijima pre donošenja pravnosnažne sudske odluke¹⁴. Kako se u Zakonu navodi svrha takve zabrane je zaštita ljudskog dostojanstva, kao i nezavisnosti, ugleda i nepristrasnosti suda ili drugih nadležnih organa. Pravo optuženog da se smatra nevinim je sastavni deo njihovog prava na pravično suđenje i važno je za nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka.

Sa druge strane, pošto javnost takođe ima pravo da bude obaveštena o pitanjima vezanim za krivični postupak, ova dva prava često mogu doći u sukob. Kršenje pretpostavke nevinosti često se dešava u slučajevima objavljivanja medijskih izveštaja o aktuelnim hapšenjima uz neprikladne izjave javnih zvaničnika i video snimke koji prikazuju trenutak hapšenja. Situacije u kojima se uhapšena lica čiji identitet se otkriva u medijima, na kraju oslobađaju krivične odgovornosti

9 Vidi: https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_zastiti_prava_maloletnika_u_oblasti_pruzanja_medijskih_usluga.html

10 Vidi: <http://rem.rs/uploads/files/izvestaji-o-nadzoru/Izve%C5%A1taj%20o%20za%C5%A1titi%20maloletnika%2C%20Ceca%2C%20sa%20ubacenom%20preporukom.pdf>

11 Ustav Republike Srbije, čl. 34, st. 3

12 Evropska konvencija o ljudskim pravima, čl. 6, st. 2

13 Zakonik o krivičnom postupku, čl. 3

14 Zakon o javnom informisanju i medijima, čl. 73

surelativno česte. U ovakvim situacijama, kršenje pretpostavke nevinosti se koristi radi sticanja političkih poena u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, ali i kao sredstvo za političke sukobe. S obzirom na značaj ovog problema, Vlada je usvojila i Kodeks ponašanja u kojem se navodi da je poštovanje pretpostavke nevinosti dužnost svih članova vlade.¹⁵

Jedan od očiglednih primera kontinuiranog kršenja pretpostavke nevinosti je serija medijskih izveštaja o nestanku i ubistvu pevačice Jelene Marjanović iz Beograda. Ono što ističe ovaj primer je dugo trajanje medijskog izveštavanja koje je gotovo bez prekida trajalo od nestanka Marjanovićeve u aprilu 2016. godine. U slučaju Marjanović pretpostavka nevinosti je prekršena više puta protiv više različitih osoba, uključujući muža žrtve, svekra, svekrvu i druge osobe, često uz povredu njihove privatnosti, kao i privatnosti 7-godišnje ćerke žrtve. Ovom problemu doprinosilo je i davanje informacija iz tužilaštva, kao i nedostatak spremnosti tužilaštva da demantuje lažne vesti koje su se pozivale na navodne izvore iz tužilaštva. U ovom i sličnim slučajevima, mediji su često objavljivali i informacije i slike koje su očigledno poticale od tužilaštva ili policije, tj. fotografija s mesta zločina i informacije sa obdukcije, a da ni jedna od nadležnih institucija nije reagovala.

Pretpostavku nevinosti često krše i osobe koje nisu javni funkcioneri, poput novinara koji žele da podignu rejting svojih medija. Posledice povrede pretpostavke nevinosti međutim ostaju i onda kada neko lice na kraju bude oslobođeno krivične odgovornosti, budući da je u svojoj zajednici stigmatizovano kao izvršilac teškog zločina. Osoba koju su mediji unapred osudili za silovanje, pedofiliju ili ubistvo deteta više nikada ne može imati normalan život u zajednici. Demanti ili medijski izveštaji o oslobađajućoj presudi često nemaju isti efekat, pogotovo ako se samim izveštajem dovodi u pitanje i ispravnost donete presude.

15 Vidi: Izveštaj o poštovanju Kodeksa ponašanja članova Vlade i poslanika o granicama dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, maj 2018, dostupan na: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/06/Izve%C5%A1ta-o-po%C5%A1tovanju-Kodeksa-o-pona%C5%A1anja-%C4%8Dla-nova-Vlade-o-granicama-dozvoljenosti-komentarisanja-sudskih-odlu-ka-i-postupaka.pdf>

III PREGLED KRIVIČNOG POSTUPKA

Saglasno ustavnom i državno-pravnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, u Bosni i Hercegovini postoje četiri odvojena pravna sistema u četiri različita nivoa državne vlasti:

1. Bosna i Hercegovina („BiH“),
2. Federacija Bosne i Hercegovine („FBiH“),
3. Republika Srpska („RS“) i
4. Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine („BD BiH“).

U navedenim pravnim sistemima krivično zakonodavstvo je odvojeno i nezavisno jedno od drugog, što znači, kada je u pitanju krivično zakonodavstvo, svi navedeni nivoi državne vlasti imaju vlastite krivične zakone. Krivično zakonodavstvo FBiH prvenstveno čine dva osnovna zakonska akta:

1. Krivični zakon FBiH i
2. Zakon o krivičnom postupku FBiH.

Osim njih, federalno krivično zakonodavstvo čine i zakonski propisi o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, policiji, izvršenju krivično-pravnih sankcija, o amnestiji, pomilovanju, sudovima i tužilaštvima, kao i posebni zakoni u kojima su, pored Krivičnog zakona FBiH, propisana posebna krivična djela.

Tužilaštvo BiH je takođe formirano saglasno ustavnom i državno-pravnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, stoga imamo sljedeće nivoe:

1. Tužilaštvo Brčko distrikta
2. Tužilaštvo FBiH
3. Tužilaštvo RS
4. 10 (deset) kantonalnih tužilaštava u FBiH
5. 5 (pet) okružnih tužilaštava u RS-u
6. Specijalno tužilaštvo RS-a, posebno tužilaštvo za suzbijanje organizovanog kriminala i najtežih oblika privrednog kriminala.

„Ako se zakon nakon počinjenja kaznenog djela, a prije donošenja pravosnažne presude, izmijeni jednom ili više puta, primijenit će se zakon koji je najblaži za počinitelja.“ (KZ/11 u čl. 3. st. 2.)

Problematika povratne primjene, nakon nedavne zakonodavne reforme na entitetskom i državnom nivou u BiH, otvorila je nekoliko složenih i važnih pitanja koja su predmet razmatranja nauke krivičnog prava i aktuelne sudske prakse.

Predmet retroaktivne ili povratne primjene krivičnog zakona je zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela i jedan ili više zakona koji su stupili na snagu nakon izvršenja krivičnog djela odnosno zakon koji je na pravnoj snazi u vrijeme suđenja. U takvim pravnim situacijama traži se odgovor na pitanje koji će krivični zakon biti primijenjen, a da se istovremeno ispoštuju svi zahtjevi principa zakonitosti. Zbog načela pravičnosti mora se primijeniti najblaži zakon.

Ne smijemo izostaviti ni činjenicu da u Bosni i Hercegovini postoji smrtna kazna, tačnije u Ustavu Republike Srpske. (Ustav RS, član 11. dio ljudska prava i slobode)

3.1. PODNOŠENJE KRIVIČNE PRIJAVE

Krivična djela i krivičnopravne sankcije se propisuju samo za ona ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povrijeđuju lične slobode i prava čovjeka te druga prava i društvene vrijednosti zagarantovane i zaštićene Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim pravom, da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez krivičnopravne prinude. (čl. 2, st. 1)¹⁶

Građani mogu prijaviti krivična djela policiji ili tužilaštvu. Policija je dužna sačiniti izvještaj o krivičnom djelu i tako obavijestiti tužioca. Prijava se podnosi pismeno ili usmeno. Ako se prijava podnosi usmeno, osoba koja podnosi prijavu upozoriće se na posljedice lažnog prijavljivanja. O usmenoj prijavi sastaviće se zapisnik, a ako je prijava saopštena telefonom, sačiniće se službena zabilješka. Ako je prijava podnesena Sudu, ovlaštenoj službenoj osobi ili nekom drugom sudu ili tužiocu u Bosni i Hercegovini, oni će tu prijavu primiti i odmah je dostaviti Tužilaštvu BiH ukoliko se radi o krivičnom djelu iz njegove nadležnosti. Krivični postupak se može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu Tužitelja. (princip akuzatornosti čl.16 ZKP)

Tužilaštvo vodi istragu, koja može rezultirati:

1. obustavom, u situacijama kada tužioci smatraju da se ne može prikupiti dovoljno dokaza o tome da je počinjeno krivično djelo ili da se ne može utvrditi ko je počinilac krivičnog djela (čl.224.);
2. podizanjem optužnice, akta u kojem je navedeno ko je počinilac krivičnog djela, o kakvom se djelu radi i, najvažnije od svega, na osnovu kojeg zakona se vrši krivično gonjenje i koji dokazi o počinjenom djelu postoje (čl.225.).

3.2. PREDISTRAŽNI POSTUPAK

Tužitelj ima pravo i dužan je da:

1. odmah po saznanju da postoje osnovi sumnje da je počinjeno krivično djelo preduzme potrebne mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog, rukovođenja i nadzora nad istragom, kao i radi

- upravljanja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza,
2. sprovede istragu u skladu s ovim zakonom,
 3. daje imunitet u skladu s članom 84. ovog zakona
 4. zahtijeva dostavljanje informacija od strane državnih organa, preduzeća, pravnih i fizičkih osoba u Bosni i Hercegovini,
 5. izdaje pozive i naredbe i predlaže izdavanje poziva i naredbi u skladu s ovim zakonom,
 6. naredi ovlaštenoj službenoj osobi da izvrši naredbu izdatu od strane Suda u skladu s ovim zakonom,
 7. utvđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u skladu sa članom 197. ovog zakona i o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu sa članom 392. ovog zakona.
 8. predlaže izdavanje kaznenog naloga u skladu s članom 334. ovog zakona,
 9. podiže i zastupa optužnicu pred Sudom,
 10. podnosi pravne lijekove,
 11. obavlja i druge poslove određene zakonom.

U skladu sa stavom 1. i 2. ovog člana, svi organi koji učestvuju u istrazi dužni su da o svakoj preduzetoj radnji obavijeste Tužitelja i da postupe po svakom njegovom zahtjevu.¹⁷

Ukoliko tužilac ocijeni da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo, donosi se naredba o sprovođenju istrage, koja sadrži:

1. podatke o počiniocu krivičnog djela ukoliko su poznati,
2. opis djela iz kojeg proizilaze zakonska obilježja krivičnog djela,
3. zakonski naziv krivičnog djela,
4. okolnosti koje potvrđuju osnovne sumnje za sprovođenje istrage i
5. postojeće dokaze.

Tužilac neće narediti sprovođenje istrage

1. ako je iz prijave i pratećih spisa očigledno da prijavljeno djelo nije krivično djelo,
2. ako ne postoje osnovi sumnje da je prijavljena osoba učinila krivično djelo,
3. ako je nastupila zastarjelost ili je
4. djelo obuhvaćeno amnestijom ili
5. pomilovanjem ili
6. ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje.¹⁸

17 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, glava VI, član 35. Stav 2) i 3)

18 <http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=6&id=53&jezik=b>

3.3. ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Institut odlaganja krivičnog gonjenja daje mogućnost javnom tužiocu da odbaci krivičnu prijavu protiv osumnjičenog lica, ukoliko se ispune određeni uslovi i na taj način se izbjegava vođenje krivičnog postupka.

Da bi uopšte bilo govora o primjeni ovog instituta, osnovni uslov koji se mora ispuniti je:

1. da protiv osumnjičenog lica nije nužno izricanje krivičnih sankcija i
2. da je krivična prijava podnijeta za krivično djelo za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina.

Zakon propisuje da tužilac može naložiti osumnjičenom:

1. da ukloni štetnu posljedicu ili da nadoknadi štetu nastalu izvršenjem djela,
2. da uplati određeni novčani iznos humanitarnoj organizaciji ili javnoj ustanovi,
3. da obavi društveno korisni ili humanitarni rad,
4. da ispuni dospjele obaveze izdržavanja,
5. da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, odnosno
6. da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji i/ili
7. da izvrši obavezu utvrđenu pravosnažnom sudskom odlukom ili
8. da poštuje ograničenje utvrđeno istom.

Dakle, tužilac u konkretnoj situaciji procjenjuje koja od navedenih obaveza je najadekvatnija i ukoliko osumnjičeni prihvati izvršenje obaveze, javni tužilac će u naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja odrediti rok u kome osumnjičeni mora izvršiti preuzete obaveze. Taj rok ne može biti duži od godinu dana.

Ukoliko osumnjičeni ispuni obaveze, javni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu i o tome će obavestiti oštećenog, koji nema pravo prigovora višem javnom tužiocu. Oštećeni, u svakom slučaju, zadržava pravo da ostvari imovinskopравни zahtev u parničnom postupku.

U slučaju da osumnjičeni ne izvrši neku od naloženih obaveza, krivični postupak će se nastaviti. Važno je napomenuti da pristanak osumnjičenog na primjenu instituta odlaganja krivičnog gonjenja nema uticaja na dalji tok krivičnog postupka, odnosno ne može se smatrati kao priznanje izvršenja djela i tretira se kao da primjena instituta nije ni pokušana. Prilikom primjene instituta odlaganja krivičnog gonjenja nikada se ne ulazi u meritum krivične stvari – ne utvrđuje se da li je okrivljeni izvršio krivično djelo i da li je za isto kriv. Okrivljeni prema kome je institut uspješno primjenjen ima isti položaj kao i svaki drugi okrivljeni protiv koga je krivična prijava odbačena ili je tužilac odustao od gonjenja iz bilo kog drugog zakonom predviđenog razloga.

3.4. ISTRAGA

U toku sprovođenja istrage Tužitelj može poduzeti sve istražne radnje, uključujući ispitivanje osumnjičenog i saslušanje oštećenog i svjedoka, vršenje uviđaja i re-konstrukcije događaja, preduzimanje posebnih mjera koje obezbjeđuju sigurnost svjedoka i informacija i naređivanje potrebnih vjestačenja. O poduzetim istražnim radnjama sastavlja se zapisnik u skladu s ovim zakonom. (član 217. Zakon o krivičnom postupku)

Istraga je strukturisana prvenstveno na inkvizitornim i nekim akuzatornim elementima. Tužitelj nezavisno samostalno naređuje i provodi istragu, a ne sud, što značida tužitelj vrši funkciju krivičnog progona istraživanja krivičnog djela. Tužitelj je **dominus litis** jer rukovodi istragom, nadzire je i upravlja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba koje preduzimaju istražne radnje.

Stupanjem na snagu novih Zakona o krivičnom postupku u BiH, u skladu sa snažno naglašenom akuzatornošću krivičnog postupka, nadležnost za sprovođenje istražnog postupka data je u cjelosti tužiocu, koji opet određena ovlaštenja u istražnom postupku može prenijeti na ovlaštena službena lica, koja moraju djelovati pod njegovim rukovođenjem odnosno njegovim nadzorom.

Ovlašteno službeno lice je osoba koja ima odgovarajuća ovlaštenja unutar policijskih organa Bosne i Hercegovine, uključujući Državnu agenciju za istrage i zaštitu, Državnu graničnu službu, sudsku i finansijsku policiju, kao i unutar carinskih organa, poreskih organa i organa vojne policije u Bosni i Hercegovini. Pod ovlaštenim službenim osobama smatraju se i stručni saradnici odnosno istražitelji Tužilaštva BiH koji rade po ovlastima Tužioca.

U Bosni i Hercegovini, nakon saznanja o počinjenom krivičnom djelu ili dostavljanja izvještaja o počinjenom krivičnom djelu, istragu provode agencije za provođenje zakona (policija) i nadležni tužilac.

Dakle, proces krivične istrage je u nadležnosti tužioca, koji u saradnji sa policijskim agencijama i agencijama za provođenje zakona u BiH, prikuplja dokaze i svjedoke o počinjenom krivičnom djelu, te vrši sve druge radnje iz svoje nadležnosti.

U skladu sa zakonskim odredbama, tužioci Tužilaštva BiH u svome radu u istrazi sarađuju sa svim agencijama za provođenje zakona u našoj zemlji:

1. Ministarstvo sigurnosti BiH,
2. Ministarstvo odbrane BiH,
3. Državna agencija za istrage i zaštitu-SIPA,
4. Granična policija,
5. OSA,
6. Uprava za indirektno oporezivanje BiH,
7. Ministarstvo unutrašnjih poslova FBiH,

8. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS,
9. Policija Brčko Distrikta,
10. Finansijska policija,
11. Porezna uprava RS,
12. Porezna uprava FBiH.

Također, u skladu sa odredbama različitih sporazuma o međunarodnoj pravnoj pomoći i saradnji, Tužilaštvo BiH ostvaruje saradnju i sa agencijama za provođenje zakona u inostranstvu kao i međunarodnim agencijama za provođenje zakona (Interpol, Europol, Eurojust, itd).

Tužitelj okončava istragu kad nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica. Okončanje istrage će se zabilježiti u spisu. Prije okončanja istrage Tužitelj će saslušati osumnjičenog, ukoliko ranije nije bio saslušan. Član 225.

Istraga se okončava na jedan od sljedećih načina:

1. stavljanjem optuženika pod optužbu,
2. obustavom istrage ili
3. prekidom istrage.

3.5. *PODIZANJE OPTUŽNICE*

Kad u toku istrage Tužitelj nađe da postoji dovoljno dokaza iz kojih proizlazi osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo, pripremit će i uputiti optužnicu sudiji za prethodno saslušanje. Nakon podizanja optužnice, osumnjičeni, odnosno optuženi i branitelj, imaju pravo uvida u sve spise i dokaze. Nakon podizanja optužnice, stranke ili branilac mogu predlagati sudiji za prethodno saslušanje preduzimanje radnji u skladu s članom 223. ovog zakona. (član 226. Zakon o krivičnom postupku)

Jednom optužnicom može se obuhvatiti više krivičnih djela ili više osumnjičenih. Ako se osumnjičeni nalazi na slobodi, u optužnici se može predložiti da se odredi pritvor, a ako se nalazi u pritvoru može se predložiti da se pritvor produži ili da se pusti na slobodu. (član 227. Zakon o krivičnom postupku)

3.6. *DOSTAVLJANJE OPTUŽNICE SUDU I DOSTAVLJANJE OPTUŽNICE OKRIVLJENOM*

Sudija za prethodno saslušanje može potvrditi ili odbiti sve ili pojedine tačke optužnice u roku od 8 dana od dana prijema optužnice. Ukoliko odbije sve ili pojedine tačke optužnice, sudija za prethodno saslušanje donosi rješenje koje se dostavlja Tužitelju. Protiv ovog rješenja žalba nije dopuštena. (član 228. Stav 1) ZKP)

Prilikom potvrđivanja optužnice, sudija za prethodno saslušanje proučava svaku tačku optužnice i materijale koje mu je dostavio Tužitelj kako bi utvrdio postoje li osnovane sumnje. (član 228. Stav 2) ZKP)

Pošto se potvrde pojedine ili sve tačke optužnice, osumnjičeni dobija status optuženog. Sudija za prethodno saslušanje dostavlja optužnicu optuženom i njegovom branitelju. (član 228. Stav 3) ZKP)

Sudija za prethodno saslušanje dostavit će optužnicu optuženom koji je na slobodi bez odlaganja, a ako se nalazi u pritvoru u roku od 24 sata po potvrđivanju optužnice. Sudija za prethodno saslušanje obavijestit će optuženog da će u roku od 15 dana od dana dostavljanja optužnice biti pozvan da se izjasni da li priznaje ili poriče krivicu za svaku tačku optužnice, da li namjerava podnijeti prethodne prigovore, te da navede prijedloge dokaza koje treba izvesti na glavnom pretresu. (član 228. Stav 4) ZKP)

Nakon odbijanja svih ili pojedinih tačaka u optužnici, Tužitelj može podnijeti novu ili izmijenjenu optužnicu koja može biti zasnovana na novim dokazima. Nova, odnosno izmijenjena optužnica podnosi se na potvrđivanje. (član 228. Stav 5) ZKP)

3.7. ISPITIVANJE OPTUŽNICE

Optužnica se podnosi u roku od 15 (petnaest) dana od dana kada je završena istraga. U naročito složenim predmetima ovaj rok se na osnovu odobrenja neposredno višeg javnog tužioca može produžiti za još 30 (trideset) dana.

Optužnica se podnosi Vijeću nadležnog suda u onoliko primjeraka koliko ima okrivljenih i njihovih branilaca i jedan primerak za sud. Uz optužnicu Vijeću se dostavljaju i spisi sačinjeni tokom istrage od javnog tužioca. Odmah po prijemu optužnice Vijeće će ispitati da li je optužnica propisno sastavljena, pa ako ustanovi da nije, vratiće je tužiocu da u roku od 3 (tri) dana ispravi nedostatke. Iz opravdanih razloga, na zahtjev tužioca, Vijeće može produžiti ovaj rok.

Optužnicu koja je propisno sastavljena predsjednik Vijeća dostavlja okrivljenom koji je na slobodi bez odlaganja, a ako se nalazi u pritvoru – u roku od 24 časa od prijema optužnice, a u naročito složenim predmetima u roku od najviše 3 (tri) dana od dana prijema optužnice. Okrivljeni ima pravo da podnese pisani odgovor na optužnicu u roku od 8 (osam) dana od dana dostavljanja optužnice. Uz optužnicu, okrivljenom će biti dostavljena i pouka o pravu na podnošenje prigovora.

Odgovor na optužnicu može podnijeti i branilac, bez posebnog ovlašćenja, ali ne i protiv njegove volje. Vijeće će ispitati optužnicu u roku od 15 (petnaest) dana od isteka roka za podnošenje odgovora na optužnicu. Kad Vijeće utvrdi da je potrebno bolje razjašnjenje stanja stvari da bi se ispitala osnovanost optužnice,

narediće da se istraga dopuni, odnosno sprovede ili da se prikupe određeni dokazi. Javni tužilac će, u roku od 3 (tri) dana od dana kada mu je saopštena odluka Vijeća, donijeti naredbu o dopuni, odnosno sprovođenju istrage. Vijeće može na zahtev tužioca produžiti ovaj rok. Ako ne donese rješenje o nenadležnosti, rješenje o obustavi postupka ili rješenje o odbijanju optužbe, Vijeće će rješenjem potvrditi optužnicu. Sva rešenja donesena u postupku ispitivanja optužnice moraju biti obrazložena, ali tako da se unaprijed ne utiče na rešavanje onih pitanja koja će biti predmet raspravljanja na glavnom pretresu.

3.8. GLAVNI PRETRES

Nakon što sprovede istragu, prikupi dokaze i podigne optužnicu, tužioca očekuje glavni pretres na kojem su njegove pravničke, taktičke i oratorske vještine doći najviše do izražaja jer se na suđenju, koje je javno, sve vidi, sve je podložno kritici, za razliku od istrage koja je konspirativna i dobrim dijelom oslonjena na policiju i u sebi sadrži istražiteljsko-kriminalističku komponentu. Tužilac je na glavnom pretresu sam i mora ispravljati i moguće propuste iz istrage koji se i ne moraju vidjeti sve do glavnog pretresa.

Glavni pretres ima značaj glavnog i centralnog dijela krivičnog postupka na kojem se raspravlja o krivičnom pravnom zahtjevu, tj. traže se odgovori na pitanja koja su u vezi s utvrđivanjem krivičnog djela, okolnostima pod kojim je djelo izvršeno, pitanjima vezanim za počinioca krivičnog djela i njegovu ličnost, te izricanje krivičnopravne sankcije. U procesnom smislu, glavni pretres je ročište na kojem se u okviru načela kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti raspravlja o krivičnom pravnom zahtjevu sadržanom u potvrđenoj ili na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici.

Kada je riječ o postupku dokazivanja, mora se naglasiti da je utvrđivanje činjenica, koje se vrši u okviru postupka dokazivanja, složen i odgovoran zadatak. U krivičnom postupku, više nego u bilo kojem drugom, postoji opšti interes da se činjenice pravilno utvrde. Utvrđivanje činjenica u krivičnom postupku je teže nego u drugim postupcima. Teškoće dokazivanja u krivičnom postupku dolaze i zbog toga što je dokazivanje faktički ograničeno u pogledu broja dokaznih sredstava, i često upućeno upravo na ona koja su manje pouzdana.

Sudija za prethodno saslušanje može potvrditi ili odbiti sve ili pojedine tačke optužnice u roku od 8 dana od dana prijema optužnice. Ukoliko odbije sve ili pojedine tačke optužnice, sudija za prethodno saslušanje donosi rješenje koje se dostavlja Tužitelju. Protiv ovog rješenja žalba nije dopuštena.

Prilikom potvrđivanja optužnice, sudija za prethodno saslušanje proučava svaku tačku optužnice i materijale koje mu je dostavio Tužitelj kako bi utvrdio postojanje osnovane sumnje. Pošto se potvrde pojedine ili sve tačke optužnice, osumnji-

čeni dobija status optuženog. Sudija za prethodno saslušanje dostavlja optužnicu optuženom i njegovom branitelju.

Sudija za prethodno saslušanje dostavit će optužnicu optuženom koji je na slobodi bez odlaganja, a ako se nalazi u pritvoru u roku od 24 sata po potvrđivanju optužnice. Sudija za prethodno saslušanje obavijestit će optuženog da će u roku od 15 dana od dana dostavljanja optužnice biti pozvan da se izjasni da li priznaje ili poriče krivnju za svaku tačku optužnice, da li namjerava podnijeti prethodne prigovore, te da navede prijedloge dokaza koje treba izvesti na glavnom pretresu. Nakon odbijanja svih ili pojedinih tačaka u optužnici, Tužitelj može podnijeti novu ili izmijenjenu optužnicu koja može biti zasnovana na novim dokazima. Nova, odnosno izmijenjena optužnica podnosi se na potvrđivanje.

3.9. SUĐENJE

Osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred Sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. Sud je dužan da postupak provede bez odugovlačenja i onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja pripadaju osobama koje učestvuju u postupku. Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće nužno vrijeme. (član 13. ZKP)

U prvom stepenu sudi Vijeće krivičnog odjeljenja Suda sastavljeno od trojice sudija. Za krivična djela s propisanom kaznom zatvora do deset godina ili novčanom kaznom kao glavnom kaznom sudi sudija pojedinac. U drugom stepenu sudi Vijeće apelacionog odjeljenja Suda sastavljeno od trojice sudija. U trećem stepenu sudi vijeće apelacionog odjeljenja Suda sastavljeno od trojice sudija. O zahtjevu za ponavljanje postupka odlučuje Vijeće krivičnog odjeljenja sastavljeno od trojice sudija. Sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje, predsjednik Suda i predsjednik vijeća odlučuju u slučajevima predviđenim ovim zakonom. U Vijeću sastavljenom od trojice sudija Sud odlučuje o žalbama protiv rješenja kada je to određeno ovim zakonom i donosi druge odluke izvan glavnog pretresa.

Sud rješava spor presudom. Presudom se tužba uvažava ili odbija kao neosnovana. Ako se tužba uvažava, Sud poništava pobijani konačni upravni akt. Kad je tužba podnesena zbog ćutanja administracije, a Sud nađe da je opravdana, presudom će uvažiti tužbu, poništiti osporeni upravni akt i odrediti u kom će smislu nadležna institucija donijeti rješenje ili će presudom sam riješiti upravnu stvar. U slučajevima u kojima se ne odlučuje presudom, Sud donosi rješenje.

Sud donosi odluke u obliku presude ili rješenja. O tužbenom zahtjevu Sud odlučuje presudom, a u postupku zbog smetanja posjeda rješenjem. O svim drugim pitanjima Sud odlučuje rješenjem. Odluka o troškovima u presudi smatra se rješenjem.

Pošto je sud izrekao presudu, vijeće će je odmah objaviti.

Ako sud nije u mogućnosti da istog dana po završetku glavnog pretresa izrekne presudu, odložiće objavljivanje presude najviše za 3 dana, a u naročito složenim predmetima najviše za osam dana i odrediće vrijeme i mjesto objavljivanja presude.

3.1.10. PRIJAVLJIVANJE I OBJAVLJIVANJE PRESUDE

Sud rješava spor presudom. Presudom se tužba uvažava ili odbija kao neosnovana. Ako se tužba uvažava, Sud poništava pobijani konačni upravni akt. Kad je tužba podnesena zbog ćutanja administracije, a Sud nađe da je opravdana, presudom će uvažiti tužbu, poništiti osporeni upravni akt i odrediti u kom će smislu nadležna institucija donijeti rješenje ili će presudom sam riješiti upravnu stvar. U slučajevima u kojima se ne odlučuje presudom, Sud donosi rješenje.

Sud donosi odluke u obliku presude ili rješenja. O tužbenom zahtjevu Sud odlučuje presudom, a u postupku zbog smetanja posjeda rješenjem. O svim drugim pitanjima Sud odlučuje rješenjem. Odluka o troškovima u presudi smatra se rješenjem.

Pošto je sud izrekao presudu, vijeće će je odmah objaviti.

Ako sud nije u mogućnosti da istog dana po završetku glavnog pretresa izrekne presudu, odložiće objavljivanje presude najviše za 3 dana, a u naročito složenim predmetima najviše za osam dana i odrediće vrijeme i mjesto objavljivanja presude.

3.1.11. OVLAŠĆIVANJE PRESUDE U PISANJU I DJELOVANJU

Presuda se izriče i objavljuje u ime Bosne i Hercegovine. Presuda se može odnositi samo na osobu koja je optužena i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj, odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici.

Sud zasniva presudu samo na činjenicama i dokazima koji su izneseni na glavnom pretresu. I dužan je savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana.

Presudom se optužba odbija ili se optuženi oslobađa od optužbe ili se oglašava krivim. Ako optužba obuhvata više krivičnih djela, u presudi će se izreći da li se i za koje djelo optužba odbija ili se optuženi oslobađa od optužbe ili se oglašava krivim.

Sud će u prisutnosti stranaka i branitelja, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika javno pročitati izreku i saopštiti ukratko razloge presude. Objavljivanje presude će se izvršiti i kad stranka, branitelj, zakonski zastupnik ili punomoćnik

nije prisutan. Sud može odlučiti da optuženom koji je odsutan, presudu usmeno saopšti sudija, odnosno predsjednik vijeća ili da mu se presuda samo dostavi.

Ako je javnost na glavnom pretresu bila isključena, izreka presude će se uvijek pročitati u javnom zasjedanju. Vijeće će odlučiti hoće li i koliko isključiti javnost prilikom objavljivanja razloga presude. Svi prisutni saslušat će čitanje izreke presude stojeći.

Presuda koja je objavljena mora se pismeno izraditi u roku od 15 dana po objavljivanju, a u složenim stvarima, izuzetno u roku od 30 dana. (član 289. stav 1. ZKP)

3.2. POSTUPAK PO PRAVNIM LIJEKOVIMA

Pravni lijekovi su pravna sredstva kojima stranke i druge ovlaštene osobe u krivičnom postupku pobijaju odluku Suda o krivičnoj stvari koju smatraju nepravdom ili nezakonitom, tražeći od Suda da je izmjeni ili ukine.

Žalba je redovan pravni lijek u parničnom postupku. Protiv presude donesene u prvom stepenu stranke mogu podnijeti žalbu u roku od 30 dana od dana donošenja presude, odnosno ako se presuda dostavlja u skladu s odredbama ovog zakona o dostavi, 30 dana nakon dostave prepisa presude, ako u ovom zakonu nije određen drugi rok. U mjeničnim i čekovnim sporovima taj rok je 15 dana.

Žalba treba sadržati:

- a) označenje presude protiv koje se podnosi žalba (naziv Suda, broj i datum presude), b) osnov za pobijanje presude,
- c) obrazloženje žalbe,
- d) prijedlog da se pobijena presuda potpuno ili djelimično ukine ili preinači,
- e) potpis osobe koja podnosi žalbu.

Presuda se može pobijati:

- a) zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka,
- b) zbog povrede krivičnog zakona,
- c) zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja,
- d) zbog odluke o krivičnopravnim sankcijama, oduzimanju imovinske koristi, troškovima krivičnog postupka, imovinskopravnom zahtjevu, kao i zbog odluke o objavljivanju presude putem sredstava javnog informisanja.

Vanredni pravni lijekovi u parničnom postupku su revizija i ponavljanje postupka.

Krivični postupak završen pravosnažnom presudom može se ponoviti u korist osuđenog:

- a) ako se dokaže da je presuda zasnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svjedoka, vještaka ili tumača,

- b) ako se dokaže da je do presude došlo usljed krivičnog djela sudije ili osobe koja je vršila istražne radnje,
- c) ako se iznesu nove činjenice ili se podnesu novi dokazi koji i pored dužne pažnje i opreza nisu mogli biti predstavljeni na glavnom pretresu, a koji su sami za sebe ili u vezi s ranijim dokazima podobni da prouzrokuju oslobađanje osobe koja je bila osuđena ili njezinu osudu po blažem krivičnom zakonu,
- d) ako je neka osoba za isto krivično djelo više puta osuđena ili ako je više osoba osuđeno zbog istog djela koje je mogla učiniti samo jedna osoba ili neka od njih,
- e) ako se u slučaju osude za produženo krivično djelo ili za drugo krivično djelo koje po zakonu obuhvaća više istovrsnih ili više raznovrsnih radnji iznesu nove činjenice ili podnesu novi dokazi koji ukazuju da osuđeni nije učinio radnju koja je obuhvaćena djelom iz osude, a postojanje ovih činjenica bi bilo od bitnog utjecaja na odmjeravanje kazne,
- f) ako Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Dom za ljudska prava ili Evropski sud za ljudska prava utvrdi da su u toku postupka kršena ljudska prava i osnovne slobode i ako je presuda zasnovana na tom kršenju.

3.3. ODLUKE DRUGOSTEPENIH SUDOVA

Drugostepeni sud može u sjednici vijeća:

1. rješenjem odbaciti žalbu kao neblagovremenu – ako se utvrdi da je podnijeta nakon proteka zakonskog roka za njeno podnošenje
2. rješenjem odbaciti žalbu kao nedopuštenu – ako se utvrdi da je žalbu podnijela osoba koja nije ovlaštena za podnošenje žalbe ili osoba koja se odrekla prava na žalbu ili osoba koja je odustala od žalbe ili ako žalba po zakonu nije dopuštena (npr. žalba optuženog na vlastitu štetu, ili žalba oštećenog ili njegovog punomoćnika izvan okvira propisanih zakonu).
3. presudom odbiti žalbu kao neosnovanu i potvrditi prvostepenu presudu – kad utvrdi da ne postoje razlozi zbog kojih se presuda pobija žalbom.
4. preinačiti prvostepenu presudu – ako smatra da su odlučne činjenice u prvostepenoj presudi pravilno utvrđene i da se, s obzirom na utvrđeno činjenično stanje, po pravilnoj primjeni zakona, ima donijeti drugačija presuda, a prema stanju stvari i u slučaju povrede ZKP-a tač. o postojanju odobrenja nadležnog organa i ako je optužba prekoračena
5. ukinuti presudu i održati pretres – i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje ili uvažiti žalbu, ukinuti prvostepenu presudu i odrediti održavanje pretresa pred drugostepenim sudom – ako utvrdi da postoji neka od bitnih povreda odredaba kriv.postupka (osim povrede odredaba krivičnog postupka o postojanju odobrenja nadležnog organa ili prekoračenja optužbe) ili da je presuda zasnovana na pogrešno ili nepotpunom utvrđe-

nom činjeničnom stanju, jer nema ovlaštenja da na sjednici vijeća ispravlja činjenično stanje. (u obrazloženju presude, u dijelu kojim se ukida Ist. presuda ili u rješenju kojim se ukida Ist. presuda, navest će se samo kratki razlozi za ukidanje).

O svim žalbama protiv iste presude drugostepeni sud odlučuje jednom odlukom.

VI. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropska konvencija o ljudskim pravima (ESLJP) ima poseban značaj u našem pravnom sistemu, jer je naš Ustav postavlja između zakona i samog Ustava, kako bi se domaći sudovi pridržavali tumačenja Evropskog suda za ljudska prava prilikom donošenja svojih odluka. Rad Evropskog suda za ljudska prava je oblikovao niz pravnih standarda koji su od velikog značaja za slobodu i odgovornost medija.

Među njima, većina standarda naglašava da javni zvaničnici moraju da razviju veći stepen tolerancije prema javnim kritikama¹⁹, da sloboda izražavanja podrazumeva pravo na izražavanje mišljenja i stavova koji vređaju i šokiraju, kao i pravo na izvesno preterivanje i provokaciju po pitanjima opšteg interesa. U praksi ESLJP naglašava ulogu medija kao čuvara javnog interesa (watchdog²⁰) koji uživa posebnu zaštitu²¹, navodeći da je takva zaštita obezbeđena novinarima koji u dobroj nameri i u skladu sa novinarskom etikom pružaju pouzdane i precizne informacije²². Međutim, takođe se navodi i da profesionalizam novinara ne treba suviše striktno osuđivati, jer to može dovesti do efekta odvratanja²³. Da bi podstakla javnu raspravu o pitanjima od javnog interesa, ESLJP je ustanovio da sagovornicima treba dati pravo da daju srazmeran odgovor²⁴, da je određena mera političke

- 19 Videti: Ligens protiv Austrije, predstavka br. 9815/82, 8. jul 1986.; Lepojić protiv Srbije, predstavka br. 13909/05, 6. novembar 2007.; Bodrožić protiv Srbije, predstavka br. 32550/05, 23. jun 2009.; Jerusalem protiv Austrije, predstavka br. 26958/95, 27. Februar 2001.; Birol protiv Turske, predstavka br. 44104/98, 1. jun 2005.;
- 20 Novinari sistematično istražuju nepravilnosti i zloupotrebe moći u sistemu, traže odgovore i razotkrivaju laži, korupciju i zločine elite na vlasti, daju glas žrtvama, izlažu kritičnoj javnosti i pozivaju na odgovornost počinilje tih zloupotreba i na taj način izlažu pritisku civilnog društva i javnog mnjenja institucije nadležne za sankcionisanje
- 21 Videti: Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavka br. 13585/88, 26. novembar 1991.;
- 22 Videti: Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavka br. 17488/90, 27. mart 1996.; Fressoz i Roire protiv Francuske, predstavka br. 29183/95, 21. januar 1999.; Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške, predstavka br. 21980/93, 20. maj 1999.;
- 23 Videti: Yordanova i Toshev protiv Bugarske, predstavka br. 5126/05, 2. oktobar 2012.;
- 24 Videti: Nilsen i Johnsen protiv Norveške, predstavka br. 23118/93, 25. novembar 1999.; Lopes Gomes de Silva protiv Portugalije, predstavka br. 37698/97, 28. decembar 2012.; Prager i Oberschlik protiv Austrije, predstavka br. 11662/85, 23. maj 1991.;

rasprave koja prelazi u privatnu sferu normalna i dopuštena²⁵ i da sloboda izražavanja uživa veći stepen zaštite u izbornim kampanjama²⁶. U praksi, Sud takođe naglašava da vrednosne izjave moraju da se zasnivaju na dovoljnoj činjeničnoj osnovi²⁷ i da, kada je reč o prenošenju govora mržnje, se mora razmotriti kontekst medijskog izveštaja²⁸. Kao što je navedeno u brojnim odlukama Evropskog suda za ljudska prava, da bi se ograničila sloboda izražavanja²⁹ mora da postoji „goruća socijalna potreba“ i ta potreba mora da bude ubedljivo dokazana³⁰. Pored gore navedenih standarda koji su od velikog značaja za slobodu i odgovornost medija, sledi kratak pregled relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava.

4.1. ALLENET DE RIBEMONT PROTIV FRANCUSKE³¹

Slučaj *Alenet de Ribemont protiv Francuske* se odnosi na komentare na konferenciji za novinare na temu budžeta francuske policije. Ministar unutrašnjih poslova, direktor uprave kriminalistike u Parizu i načelnik odeljenja za krivično gonjenje, su izneli svoje komentare u vezi sa istragom koja je bila u toku. Podnosilac predstavke u ovom predmetu je proglašen podstrekačem i saučesnikom u ubistvu poslanika i bivšeg ministra, koji je ubijen ispred kuće podnosioca predstavke. Takve izjave su stvorile sliku u javnom mnjenju da je podnosilac predstavke kriv, a dodatni efekat je bio pritisak na sud u smislu donošenja odluke. Ovaj slučaj je potvrdio stav da se dužnost poštovanja pretpostavke nevinosti primenjuje i na javne zvaničnike, a ne samo na nosioce pravosudnih funkcija.

-
- 25 Videti: Lopes Gomes de Silva protiv Portugalije, predstavka br. 37698/97, 28. decembar 2012.;
 - 26 Videti: Bowman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavka br. 24839/94, 19. februar 1998.;
 - 27 Videti: Pedersen i Baadsgaard protiv Danske, predstavka br. 37698/97, 19. jun 2003.;
 - 28 Videti: Jersild protiv Danske, predstavka br. 15890/89, 23. septembar 1994.;
 - 29 Videti: Bodrožić protiv Srbije, predstavka br. 32550/05, 23. jun 2009.; Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske, predstavka br. 21279/01 i 364487/02, 22. oktobar 2007.;
 - 30 Videti: Kobenter i Standards Verlags GMBH protiv Austrije, predstavka br. 60899/00, 2. februar 2007.; Nilsen i Johnsen protiv Norveške, predstavka br. 23118/93, 25. novembar 1999.;
 - 31 Videti: Alenet de Ribemont protiv Francuske, predstavka br. 15175/89., 10. decembar 1995.;

4.2. PELTEREAU-VILLENEUVE PROTIV ŠVAJCARSKE³²

U ovom slučaju podnosilac predstavke je bio sveštenik koji je bio osumnjičen za seksualno zlostavljanje. Kako su događaji o kojima je reč iz 1991. i 1992. godine, slučaj je zastareo i javni tužilac je morao da prekine krivični postupak. U njegovoj odluci, koja je objavljena, javni tužilac se pozvao na činjenicu da je sveštenik priznao ove zločine, ali je zbog zastarevanja krivični postupak morao da bude prekinut. Podnosilac predstavke se bezuspešno žalio zahtevajući novu odluku koja bi se odnosila samo na činjenicu da je krivično gonjenje zastarelo. Zatim je crkva takođe pokrenula postupak protiv podnosioca predstavke tokom kojeg je više puta citirana odluka javnog tužioca. Tokom crkvenog postupka Peltureau-Villeneuve je raščinjen, ali je tu odluku kasnije poništila njegova parohija. U svojoj odluci ESLJP je utvrdio da je pravo podnosioca predstavke prekršeno i da nije bilo opravdano što je javni tužilac, u svojoj odluci da obustavi postupak, potvrdio navode iz optužnice. Sud je takođe uzeo u obzir da je odluka javno objavljena i da je reputacija podnosioca predstavke ozbiljno narušena.

4.3. BÉDAT PROTIV ŠVAJCARSKE³³

U sledećem slučaju, podnosilac predstavke je naveo da mu je Federalni sud izrekao novčanu kaznu za objavljivanje poverljivih informacija iz krivične istrage, čime je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. On je tvrdio da Sud nije mogao da utvrdi da je osporeni članak imao ikakvog uticaja na suđenje i da princip pretpostavke nevinosti ne može da spreči pojedince da formiraju svoje mišljenje o slučaju pre završetka suđenja. ESLJP je presudio da su, iako je tačno da član 10 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda štiti pravo na slobodu izražavanja i pravo javnosti da zna, novinari morali da poštuju pravo na pravično suđenje, uključujući i pretpostavku nevinosti. Iako osporeni članak nije zauzeo poseban stav o krivici optuženog, njegovom senzacionalističkom prirodom, rugajućim tonom i načinom na koji je novinar istakao drskost optuženog, prekršena je pretpostavka nevinosti.

4.4. TOURANCHEAU I JULY PROTIV FRANCUSKE³⁴

U slučaju Tourancheau i July protiv Francuske, ESLJP je presudio da je uplitanje vlade koja privremeno zabranjuje objavljivanje članka koji obuhvata i krivični postupak čije suđenje je još u toku, bilo opravdano kako bi se zaštitilo pravo na pret-

32 Videti: Peltureau-Villeneuve protiv Švajcarske, predstavka br. 60101/09, 21. januar 2015.;

33 Videti: Bédât protiv Švajcarske, br. 56925/08, 29. mart 2016.

34 Videti: Tourancheau i July protiv Francuske, br. 53886/00, 24. novembar 2005.;

postavku nevinosti optuženog. Činjenice da je članak bio očigledno pristrasan, da citirani proceduralni izveštaji nisu bili objektivni i da je novinar svoj članak zaključio navodeći da je jedan od optuženih kriv, su povredile pravo na pretpostavku nevinosti i na pravično suđenje. Stoga je ESLJP smatrao da su nadležni organi Francuske bili u pravu u svom obrazloženju i da je pravo na slobodu izražavanja novinara moralo da bude izbalansirano sa pravom na pravično suđenje.

4.5. *PINTO COELHO PROTIV PORTUGALIJE*³⁵

U narednom slučaju, ESLJP nije proglasio krivim novinara za kršenje pretpostavke nevinosti optuženog. Zapravo, Sud je presudio da prikazivanje faksimila dokumenata, koji su bili relevantni tokom suđenja, u toku izveštavanja, nakon što je istraga završena, nije uticalo na pravo optuženog. Za razliku od drugih slučajeva kada su osporavane članke objavili novinari samo da bi zadovoljili radoznalost čitalaca, Sud je zaključio da novinarska reportaža nije bila pristrasna, istraga je bila završena u momentu objavljivanja i novinar nije pokazivao dokumente u cilju senzacionalizma, već samo sa pravom da obavesti javnost. Osim toga, ESLJP je naglasio činjenicu da je novinar ispravno koristio dokumente kako bi potkrepio informacije i potvrdio njihov kredibilitet i pouzdanost.

4.6. *VON HANNOVER PROTIV NEMAČKE*

Predstavka u slučaju *Van Hanover protiv Nemačke*³⁶ podignuta je protiv odluke Saveznog ustavnog suda Nemačke kojom se odbija zahtev za zabranu objavljivanja fotografija princeze Karoline od Monaka sa svojom decom. Niži sudovi u Nemačkoj su zabranili objavljivanje spornih fotografija, navodeći da je potreba da se zaštiti privatnost dece veća od potrebe odrasle osobe. Međutim, Savezni ustavni sud Nemačke je zaključio da u ovom slučaju nije bilo kršenja prava na privatnost i da princeza kao javna ličnost mora da toleriše objavljivanje svojih fotografija na javnim mestima, čak i ako je ona prikazana usled dnevne rutine svog privatnog života, a ne dok obavlja službene dužnosti.

Odlučujući o predstavi u ovom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je, međutim, zauzeo drugačiji stav, i zaključio da su paparaci fotografije zabeležene u atmosferi konstantnog uznemiravanja koje prouzrokuje osećaj mešanja u privatni život, pa čak i osećaj progona. Evropski sud za ljudska prava je zatim utvrdio kršenje člana 8 i zaključio da javnost nije imala legitimni interes da sazna gde je podnosilac predstavke bila i kako se inače ponaša u svom privatnom životu, čak i ako se pojavljivala na javnim mestima. Svako, uključujući i poznate ličnosti, treba da ima „legitimno očekivanje“ da će njihov privatni život biti zaštićen.

35 Videti: Pinto Coelho protiv Portugalije, br. 28439/08, 28. jun 2011.;

36 Videti: Von Hannover protiv Nemačke, predstavka br.59320/00, 24. jun 2004.;

4.7. **VON HANNOVER PROTIV NEMAČKE BR. 2**

Predstavka u slučaju *Van Hanover protiv Nemačke br. 2*³⁷ je podneta protiv odluke Saveznog ustavnog suda Nemačke kojom se odbija zahtev za zabranu objavljivanja fotografije princeze Karoline od Monaka zajedno sa člankom o lošem zdravlju njenog oca Princa Reinera III. U svojoj odluci u kojoj je utvrđeno da nije došlo do kršenja člana 8. Konvencije ESLJP-a, Sud je smatrao da javne ličnosti ne mogu da uživaju istu zaštitu kao i obični građani, da to kako se lice ranije ponašalo ne može da bude osnov za uskraćivanje svake zaštite od objavljivanja fotografija, da kontekst u kojem se ljudi prikazuju na fotografijama koje se objavljuju može da ima presudan značaj, a način fotografisanja (uz prethodno odobrenje ili znanje ili prikriveno) može da bude relevantan i za donošenje odluke.

4.8. **AXEL SPRINGER AG PROTIV NEMAČKE**

Predstavka u slučaju *Axel Springer AG protiv Nemačke*³⁸ je podneta protiv odluke nemačkog suda kojim se zabranjuje objavljivanje članka o hapšenju poznatog nemačkog glumca zbog posedovanje kokaina, uzimajući u obzir stav da zbog niskog značaja krivičnog dela nema javnog interesa za dobijanje informacija o tom događaju. U svojoj odluci da je došlo do kršenja člana 10. Konvencije ESLJP-a, sud je naglasio ulogu medija kao čuvara javnog interesa u demokratskom društvu i da su mediji dužni da objavljuju informacije i ideje o pitanjima od značaja za javnost, i da javnost ima pravo da ih dobije. Sud je takođe izjavio da za zaštitu garantovanu članom 8, napad na nečiju reputaciju mora da dostigne stepen ozbiljnosti, tako da uživanje ovog prava stvarno bude ugroženo.

4.9. **DELFI AS PROTIV ESTONIJE**

Odluka kojom je ESLJP u slučaju *Delfi AS protiv Estonije*³⁹ utvrdio da odgovornost medijskih portala za komentare čitalaca ne predstavlja kršenje slobode izražavanja prema članu 10. Konvencije ESLJP, je naišla na velike kritike. U odluci Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *MTE protiv Mađarske*, posebna pažnja je posvećena činjenici da nametanje odgovornosti na internet portalu može da ima negativne posledice i da dovede do zatvaranja odeljka za ostavljanje komentara, što bi moglo da ima negativne posledice za slobodu izražavanja samih čitalaca. Iako ova odluka možda ne predstavlja značajno odstupanje od slučaja Delphi, slučaj MTE protiv Mađarske pokazuje da ESLJP još uvek nije rešio ovo pitanje na

37 Videti: Von Hannover protiv Nemačke br. 2, predstavka br.40660/08, 7. februar 2012.;

38 Videti: Axel Springer protiv Nemačke, predstavka br.48311/10, 7. februar 2012.;

39 Videti: Delfi AS protiv Estonije, predstavka br.64569/09, 16. jun 2015.;

koherentan način kako bi napravio ravnotežu između slobode izražavanja i njegovih ograničenja. Prilikom donošenja odluke u predmetu Delphi, Sud je uzeo u obzir ekstremnu prirodu primedbi, činjenicu da su komentari, objavljeni u odgovoru na članak koji je izdao podnosilac predstavke na njihovom informativnom veb portalu sprovedeni na komercijalnoj osnovi, kao i nedostatak mera koje su podnosioci predstavke poduzeli da uklone uvredljive komentare bez odlaganja nakon objavljivanja i umerene sankcije koje su nametnute za podnosiocima zahteva (320 eura).

4.10. MTE PROTIV MAĐARSKE

Slučaj *MTE protiv Mađarske*⁴⁰ je bio prilika da ESLJP zauzme stav koji bi omogućio bolji balans između slobode izražavanja i njegovih ograničenja. Ova odluka, kojom se utvrdilo kršenje člana 10. Konvencije ESLP-a, zasnovana je na znatno drugačijoj činjeničnoj situaciji u odnosu na presudu u slučaju Delphi. Evropski sud za ljudska prava, imajući u vidu da su podnosioci predstavke tretirani kao mediji, izneli su važne razlike u vezi sa predmetom Delphi i citirali nedostatak profita kao motiv, kao i odsustvo govora mržnje. Zaključak Suda je bio da su komentari objavljeni na Internet portalu podnosioca predstavke, koji su se ticali zloupotrebe državnih agencija za nekretnine, opravdani i da je njihovo objavljivanje bilo u javnom interesu.

4.11. UREĐIVAČKI ODBOR PRAVOJE DELO I ŠTEKEL PROTIV UKRAJINE

U slučaju *Uređivački odbor Pravoje Delo i Štekel protiv Ukrajine*⁴¹, sud je po prvi put priznao da se član 10. Konvencije tumači kao nametanje obaveze državama ugovornicama da stvore odgovarajući regulatorni okvir kako bi obezbedili delotvornu zaštitu slobode izražavanja novinara na Internetu. U ovom slučaju, podnosiocima predstavke je naloženo da plate naknadu za ponovno objavljivanje anonimnog teksta, koji je bio objektivno klevetnički i preuzet sa Interneta (sa uvodom označavajući izvor i distancirajući ih iz teksta). Takođe im je naloženo da javno demantuju i da se izvine – iako je ovo propisano zakonom.

U zakonu Ukrajine nije bilo pravne zaštite za novinare koji ponovo objavljuju sadržaj sa Interneta. Svaka mera koja ograničava pristup informacijama namenjenim javnosti mora da bude posebno opravdana ubedljivim razlozima.

40 Ibid.

41 Videti: Uređivački odbor Pravoje Delo i Shtekel protiv Ukrajine, predstava br.33014/05, 5. maj 2011.;

4.12. *STOL PROTIV ŠVAJCARSKJE*

Slučaj *Stol protiv Švajcarske*⁴² se tiče novinara koji je novčano kažnjen zbog objavljivanja poverljivog izveštaja švajcarskog ambasadora u Sjedinjenim Američkim Državama o strategiji koju je švajcarska vlada trebalo da usvoji tokom pregovora sa Svetskim jevrejskim kongresom i švajcarskim bankama u vezi sa naknadom štete žrtvama holokausta iz fondova deponovanim u švajcarskim bankama. Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava je utvrdilo da u načelu pravo na slobodu izražavanja štiti objavljivanje poverljivih materijala u slučajevima kada služi javnom interesu. Međutim, Sud je smatrao da otkrivanje delova izveštaja ambasadora ima negativne posledice na pregovore, naročito zbog članaka napisanih na izuzetno senzacionalistički način, koji su usledili nakon objavljivanja izveštaja. Sud je naveo da je novinar, podnosilac predstavke, morao da zna da je objavljivanje izveštaja krivično delo. Stoga, imajući u vidu relativno nisku novčanu kaznu, Sud nije pronašao da je njegovo pravo na slobodu izražavanja povređeno. Treba napomenuti da je pet sudija (od 17) izrazilo neslaganje sa presudom, smatrajući da se većina sudija, po njihovom mišljenju, nepotrebno fokusira na senzacionalističku prirodu članaka umesto na važnost pitanja od javnog interesa.

4.13. *TIMES1 I 2 PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA*⁴³

U ovom slučaju Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da je dužnost štampe da se pridržava principa odgovornog novinarstva, tj. utvrđivanja tačnosti objavljenih informacija (dobra vera, etika, pouzdane informacije), a još je strožije kada je reč o informacijama koje se bave događajima iz prošlosti i kod kojih nema hitnih pitanja. Ova obaveza je strožija kod internet arhiva koje predstavljaju glavni izvor obrazovanja i istorijskog istraživanja, nego kod vesti o aktuelnim pitanjima koja su po definiciji „kvarljiva roba„(Times 1 i 2 protiv Ujedinjenog Kraljevstva).

42 Videti: Stoll protiv Švajcarske, predstavka br.69698/01, 10.decembar 2007.

43 Videti: Times 1 i 2 protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavke br. 3002/03 i 23676/03, 10. mart 2009.;

